ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΡΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΗΙ ΣΥΜΠΡΑΞΕΙ

ΒΛΑΣΙΟΥ ΣΚΟΡΔΕΛΗ, π. Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΑΛΕΞΙΟΥ ΖΑΜΑΡΙΟΥ Διευθυντοῦ τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων ἐν Φιλιππουπόλει, ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ, Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ Δ. ΓΡΑΦΕΙΑΔΟΥ, ὑποδ. τοῦ Ὀρφανοτροφείου Χατζηκώστα

ΕΝ ΤΗΙ ΗΜΕΔΑΠΗΙ
Συνδρομὴ ἐτησία προπληρωτέα
δραχ. 6
Παρακαλοῦμεν τοὺς καθυστεροῦντας νὰ ἀποστείλωσιν αὐτὴν ἐν συστημένῃ ἐπιστολῇ.

ΥΠΟ
Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
Διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας, καὶ εἰδικῶς τῆς παιδαγωγικῆς, πρώην γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων τοῦ Κράτους, μέλους τακτικοῦ τοῦ ἐν Γερμανίᾳ συλλόγου τοῦ πρὸς διάδοσιν τῆς ἐπιστημονικῆς Παιδαγωγικῆς κλπ.
ΓΡΑΦΕΙΑ : Ὁδὸς Ἀναγνωστοπούλου ἀριθ. 16

ΕΝ ΤΗΙ ΑΛΛΟΔΑΠΗΙ
Συνδρομὴ ἐτησία προπληρωτέα
φρ. χρ. 7,
Ἀποστέλλεται διὰ συστημένης ἐπιστολῆς εἰς μονόγροσσα γράμματόσημα Τουρκίας (5 γρ. 1 φρ.

Ἀριθ. 2 — Ἐν Ἀθήναις τῇ 21 Μαΐου 1894. — Ἔτος Γ'.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ : Περὶ σωματικῆς ἀνατροφῆς, πνευματικὴ κόπωσις τῶν παίδων.—Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα.—Τεχνικαὶ ἐργασίαι ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις.—Αἱ γνῶμαι τῶν παιδαγωγικῶν.—Διὰ τοὺς παραπονεθέντας Κρῆτας δημοδιδασκάλους.—Διὰ τὸν κ. Ὑπουργὸν τῆς Ἐκπαιδεύσεως.

ΠΕΡΙ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΟΠΩΣΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

(Συνέχεια καὶ τέλος)

Ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς πνευματικῆς τῶν μαθητῶν κοπώσεως, ὅσον κακὰ καὶ ἂν εἶναι, εἶναι μετριώτατα ἐν παραβολῇ πρὸς τὰ δεινά, ἃ ἀπεργάζεται ἡ κόπωσις εἰς τὴν ὑγείαν, εἰς τὴν ἐξασθένησιν τοῦ ὀργανισμοῦ, εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῆς ζωτικῆς δυνάμεως, εἰς τὸ θυμικὸν αὐτῶν, ὅπερ ποιεῖ νοσηρόν. Αἱ νεώτεραι ἀνακαλύψεις τῆς φυσιολογίας ἀπέδειξαν πόσον καταπληκτικὴν ῥοπὴν ἔχει ὁ ἐγκέφαλος εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ. Πέψεις, κυκλοφορία τοῦ αἵματος καὶ ἅπασαι αἱ ὀργανικαὶ λειτουργίαι μέχρι τῆς ἐλαχίστης κινοῦνται διὰ νευρικῶν ἐρεθισμῶν. Ὅστις παρετήρησε τὸ πείραμα τὸ ἐπινοηθὲν ὑπὸ Weber, ἐν ᾧ φαίνονται τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐρεθισμοῦ τοῦ πνευμονογαστρικοῦ ἢ πλανητικοῦ νεύρου (Nervus vagus) τοῦ συνδέοντος τὸν ἐγκέφαλον μὲ τὰ ἔντερα· ὅστις παρετήρησε τὰ συμβαίνοντα ἐν τῇ καρδίᾳ, ἥτις, ἐρεθιζομένου τοῦ νεύρου, αἴφνης σταματᾷ καὶ βραδέως πάλιν ἄρχεται νὰ πάλλῃ, ἀφ' οὗ παύσῃ ὁ ἐρεθισμὸς καὶ πάλιν, ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ἐρεθισμοῦ, ἐν ἀκαρεῖ σταματᾷ, θὰ ἔχῃ ζωηρὰν εἰκόνα περὶ τῆς παραλυτικῆς δυνάμεως, ἣν κατάκοπος ἐγκέφαλος ἀσκεῖ εἰς τὸ σῶμα. Ἀλλ' ὅ,τι ἡ φυσιολογία διδάσκει βλέπομεν δυστυχῶς ἀληθεῦον καὶ ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων. Ὅταν φοβηθῶμεν, ἢ χαρῶμεν, αἰσθανόμεθα τὴν καρδίαν ἡμῶν σφοδρῶς παλλομένην. Ὅταν συγκινηθῶμεν ἰσχυρῶς ἢ ὑπὸ λύπης ἢ χαρᾶς ἢ ἀγανακτήσεως, ἐλαττοῦται ἡ ὄρεξις ἡμῶν νὰ φάγωμεν ἢ δυσχεραίνεται ἡ πέψις, ἐὰν ἔχωμεν φάγῃ πρὸ τῆς συγκινήσεως. Ταῦτα πάντα μαρτυροῦσιν ὅτι ἐγκεφαλικαὶ διαταράξεις μεγάλαι ἢ μικραὶ συνεπάγονται καὶ ὀργανικὰς διαταράξεις μεγάλας ἢ μικράς, οἷον τῆς καρδίας, τοῦ στομάχου, τῶν ἐντέρων. Ὁ ὕπνος γίνεται διακεκομμένος καὶ ὀλίγος καὶ δυσθυμία καταλαμβάνει τὸν πάσχοντα.

Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν πόσην βλάβην φέρει εἰς τὰ παιδία διανοητικὴ κόπωσις αὐτῶν. Τὴν ἔντασιν τὴν ὑπερβολικὴν τοῦ ἐγκεφάλου θὰ παρακολουθήσῃ διατάραξις σωματική, ἥτις καὶ ἂν δὲν εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ γεννηθῇ ἐντεῦθεν νόσος, θὰ προκύψῃ ὅμως πάντως βραδέως αὐξανομένη ἀλλοίωσις τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ. Καὶ πῶς δύναται νὰ φθάσῃ ὀργανισμὸς εἰς τὴν ἀκμήν του, οὗ ἡ μὲν ὄρεξις εἶναι δύσκολος, ἡ δὲ πέψις γίνεται ἀτελής, ἡ δὲ κυκλοφορία τοῦ αἵματος ἄτονος ; Ἡ κανονικὴ λειτουργία τοῦ ὀργανισμοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς συνυπάρξεως καταλλήλου ποσοῦ αἵματος. Ἄνευ ἐπαρκοῦς ποσοῦ καλοῦ αἵματος οὐδεὶς ἀδὴν ἐκκρίνει ὡς πρέπει, οὐδὲν τῶν ἐντέρων ἐκτελεῖ τελείως τὴν ἀποστολήν του, οὐδὲν νεῦρον, οὐδεὶς μῦς, οὐδεμία μεμβράνη ἢ ἄλλος τις ἱστὸς δύναται ἐπαρκῶς νὰ ἀνακαινισθῇ, οὐδὲ γίνεται ἡ αὔξησις τοῦ σώματος οὔτε ἡ κανονικὴ οὔτε ἡ προσήκουσα. Κατὰ ταῦτα δύναταί τις νὰ φαντασθῇ ὁποῖα ὀλέθρια ἀποτελέσματα θὰ ἀναφανῶσιν, ὅταν εἰς τὸ αὐξανόμενον σῶμα ὁ μὲν στόμαχος ὁ ἐξησθενημένος παρέχῃ αἷμα, ὅπερ κατὰ μὲν τὸ ποσὸν εἶναι ἀνεπαρκές, κατὰ δὲ τὰ συστατικὰ πενιχρόν, θέτῃ δὲ τὸ κακὸν τοῦτο αἷμα εἰς κυκλοφορίαν μετ' ἀτονίας παρὰ φύσιν καρδίαν ἐξησθενημένην ;

Καὶ ἂν ἡ πνευματικὴ ἔντασις φέρει τοιαῦτα ἀποτελέσματα, ὁποῖα ἄρά γε ἀποτελέσματα θὰ φέρῃ ἡ

πνευματικὴ ὑπερπλήρωσις ; Τοῦτο εἶναι ἔτι μεῖζον κακούργημα, καθ' ὅσον δὲν ἐκπληροῖ καὶ οὐδένα σκοπόν. Τὸ πνεῦμα, ὡς καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, δὲν δύναται νὰ περιλάβῃ γνώσεις ὑπερβαινούσας ὡρισμένον μέτρον. Καὶ ἂν μέν τις εἰσβιάζῃ εἰς αὐτὸ γνώσεις, ἃς δὲν δύναται νὰ ἐπεξεργασθῇ, αὐτὸ ἐκβάλλει αὐτὰς πάλιν. Ἀλλὰ τὸ χείριστον πάντων κακὸν τῆς πνευματικῆς ὑπερπληρώσεως εἶναι ἔνθεν μὲν ἡ λυπηρὰ ἀνάμνησις τῆς ἰσχυρᾶς νοητικῆς ἐντάσεως καὶ τῶν μαθημάτων τῶν προκαλεσάντων τὴν τοιαύτην στενοχωρίαν, ἔνθεν δὲ ἡ νοσηρὰ κατάστασις τοῦ ἐγκεφάλου ἡ ἐπακολουθοῦσα τὴν τοιαύτην ὑπερπλήρωσιν. Ἀμφότερα δὲ ταῦτα γεννῶσι πολλάκις ἀηδίαν πρὸς τὰ βιβλία καὶ ἀντὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος πρὸς τελειοποίησιν περαιτέρω ἀναφαίνεται παρὰ τοῖς μαθηταῖς ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ὀπισθοδρόμησις. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη βλάβη ἐκ τῆς ἐπισωρεύσεως τῶν γνώσεων προσγίνεται, ὅτι συνηθίζομεν τὸν μαθητὴν νὰ δίδῃ προσοχὴν εἰς τὰς γνώσεις καὶ οὐχὶ εἰς τὸν διοργανισμὸν τῶν γνώσεων, ὅπερ εἶναι σπουδαιότερον, ἀλλ' ὁ διοργανισμὸς ὑποθέτει χρόνον καὶ σκέψιν. Ἀλλὰ καὶ ἂν εἶχεν ὅλα τὰ προτερήματα ἡ συσσώρευσις τῶν γνώσεων, πάλιν θὰ ἦτο κακίστη, ἀφ' οὗ καταστρέφῃ, τὴν σωματικὴν τοῦ ἀνθρώπου δύναμιν. Ὅ, τι καλὸν θὰ ἔκαμνεν εἰς τὸ πνεῦμα, θὰ κατέστρεφε τοῦτο εἰς τὸ σῶμα. Καὶ τί θὰ μᾶς ὠφέλουν αἱ γνώσεις, ἀφ' οὗ τὸ σῶμα ἡμῶν θὰ κοίτεται ἐξηντλημένον καὶ νοσοῦν ;

Ἡ τοιαύτη δὲ τῶν γνώσεων ὑπερπλήρωσις καθίσταται τὰ μάλιστα βλαβερὰ εἰς τὰς γυναῖκας, διότι αὐτῶν ὁ ἐν τῷ οἴκῳ βίος δὲν παρέχει τὴν προσήκουσαν εὐκαιρίαν πρὸς τόνωσιν σωματικὴν καὶ ἀντίπραξιν εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὑπερπληρώσεως. Καὶ μωροὶ γονεῖς νομίζουσιν ὅτι πολλαὶ γνώσεις εἶναι συστατικὸν καλὸν διὰ τὰ κοράσιά των ὡς διευκολύνουσαι αὐτῶν τὴν ἀποκατάστασιν, ὡς ἂν οἱ ἄνδρες ν' ἀποβλέπωσι, ὅταν πρόκηται νὰ ἐκλέξωσι τὴν σύντροφον τοῦ βίου των, εἰς τὰς μαθηματικὰς καὶ γραμματικὰς γνώσεις τῶν νεανίδων καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ῥοδόχρουν καὶ σφριγῶν σῶμα αὐτῶν καὶ εἰς τὴν φαιδρότητα, ἣν γεννᾷ αὐταῖς ἡ πληθώρα τῆς ζωῆς. Πᾶς τις γινώσκει ὅτι ἄνδρες κατελήφθησαν ὑπὸ σφοδροῦ ἔρωτος πρὸς κοράσιδας καὶ ἐνυμφεύθησαν αὐτὰς διὰ τὰ σωματικὰ αὐτῶν κάλλη καὶ θέλγητρα, ἀλλὰ δυσκόλως θὰ εὑρεθῇ παράδειγμα ὅτι ἐκυριεύθη τις ὑπὸ διαπύρου ἔρωτος πρὸς γυναῖκα, διότι αὕτη κατεῖχε ἀπταίστως σύμπασαν τὴν γραμματικὴν καὶ τὸ συντακτικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Τὰ σωματικὰ πλεονεκτήματα βαρύνουσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν πολὺ μεῖζον ἢ τὰ πνευματικὰ καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔπρεπε νὰ τίθενται ἐν ὑστέρῳ, ἀλλ' ἐν πρώτῳ λόγῳ κατὰ τὴν παίδευσιν τῶν κορασίων.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἡ βαρυφόρτωσις τῶν μαθητῶν διὰ μαθημάτων δὲν ὠφελεῖ οὔτε διανοητικῶς οὔτε σωματικῶς, ὡς ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν, ἀπαιτεῖται ἱκανὴ δόσις κουφότητος καὶ μωρίας, ἵνα βαρυφορτώνῃ τις τοὺς μαθητὰς καθιστάμενος αὐτοῖς βαρυτάτου ἐγκλήματος ἔνοχος ἔνθεν μὲν ὑποσκάπτων τὴν ὑγείαν αὐτῶν, ἔνθεν δὲ ἐμβάλλων αὐτοῖς τὴν ἀηδίαν πρὸς τὰ μαθήματα, ἣν ἐξ ἅπαντος γεννᾷ ἡ βιαία τῶν γνώσεων μετάδοσις καὶ ἡ ἐξασθένησις τοῦ ἐγκεφάλου ὡς ἐκ τῆς ὑπερμέτρου κοπώσεως, εἰς ἣν οὗτος ὑποβάλλεται.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Πολλάκις κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἐγένετο λόγος περὶ τῶν ἡμετέρων ἑλληνικῶν σχολείων καὶ περὶ τῆς καταργήσεως ἢ τοῦ ἀναδιοργανισμοῦ αὐτῶν. Ἀμέσως μετὰ τὴν σύστασιν τῶν διδασκαλείων ἐπεκράτησεν ἡ ἰδέα, ὅτι πρὸς βελτίωσιν τῆς δημοτικῆς ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως δὲν ἤρκει ἡ μόρφωσις καταλλήλων διδασκάλων, ἀλλ' ἔπρεπε καὶ ὁ χρόνος τῆς φοιτήσεως εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα σπουδαίως νὰ αὐξηθῇ. Ἡ γνώμη αὕτη διετυπώθη ἄλλοτε καὶ εἰς νομοσχέδια, κατὰ τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ ἱδρυθῶσιν εἰς τὰ κυριώτερα τοὐλάχιστον κέντρα τοῦ βασιλείου πλήρη δημοτικὰ σχολεῖα, ἀστικὰ ὀνομαζόμενα, ἅτινα κατ' ἀπομίμησιν τῶν προτύπων τῶν προσηρτημένων εἰς τὰ διδασκαλεῖα, θὰ εἶχον ἓξ ἐνιαυσίους τάξεις. Ἀναγκαία δὲ συνέπεια τῆς ἱδρύσεως τῶν σχολείων τούτων ἐθεωρήθη τότε ἡ κατάργησις τῶν ὑπαρχόντων ἑλληνικῶν σχολείων, αἱ δύο τάξεις τῶν ὁποίων ἔμελλον νὰ προσαρτηθῶσιν εἰς τὰ ἀστικὰ σχολεῖα, ἡ δὲ ἀνωτέρα εἰς τὰ γυμνάσια. Τὰ νομοσχέδια ταῦτα δὲν ἔλαβον ἰσχὺν νόμου, βαθμηδὸν δὲ ἡ ἰδέα τῆς καταργήσεως τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ἐγκατελείφθη, σήμερον δὲ καὶ ὅταν γένηται λόγος περὶ βελτιώσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ προσθήκης εἰς αὐτὰ νέων τάξεων, οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ καταργήσεως τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. Δὲν ἠξεύρω ἂν τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ μὴ ἐνιαίου τῆς ἐργασίας τῶν ἐν Ὑπουργείῳ δύο τμημάτων, εἰς ἃ τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ὑπάγονται ἢ ἐὰν πρέπῃ νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἐπικράτησιν ἄλλων ἰδεῶν. Δὲν εἶναι ἀπίθανον π.χ. νὰ ἐγένετο καὶ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ δεκτὴ ἡ ἀρχή, ὅτι ἕκαστον σχολεῖον ἔχει ἴδιον καὶ αὐτοτελῆ σκοπόν, ὃν ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ ὅλως ἀσχέτως πρὸς ἐργασίαν τῶν ἄλλων σχολείων καὶ διὰ τοῦτο νὰ ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη, ὅτι οἵαν δήποτε ἀνάπτυξιν καὶ ἂν λάβωσι τὰ ἡμέτερα δημοτικὰ σχολεῖα ὡς σχολεῖα προπαρασκευαστικὰ τῶν γυμνασίων ἢ μᾶλλον ὡς ἀποτελοῦντα τὰς κατωτέρας τάξεις τῶν γυμνασίων πρέπει νὰ μείνωσιν ἄθικτα. Ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἥτις δὲν εἶνε νέα, θεωρητικῶς μοὶ φαίνεται ἀναμφιβόλως πολὺ πειστική, ἀλλὰ πρακτικῶς μικρὰν ἔχει ἀξίαν. Διότι ὅσον αὐτοτελὴς καὶ ἂν εἶνε ὁ σκοπὸς ἑκάστου σχολείου—καὶ βεβαίως πρέπει νὰ εἶνε τοιοῦτος—οὐδεμία ἐξ ἄλλου ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἐμμέσως ἕκαστον σχολεῖον εἶνε προπαρασκευαστικὸν τοῦ ἀμέσως ἀνωτέρου. Ἄλλως ὁ ἐντελὴς χωρισμὸς τῶν σχολείων συνεπάγεται καὶ σπουδαίαν αὔξησιν τῆς πρὸς συντήρησιν αὐτῶν ἀπαιτουμένης δαπάνης καὶ εἶνε ἑπομένως ἐντελῶς ἀνεφάρμοστος παρ' ἡμῖν, οἵτινες ὀφείλομεν δυστυχῶς καὶ ἐν τῇ διοργανώσει τῶν ἡμετέρων σχολείων πρέπει νὰ ὁδηγώμεθα ὑπὸ πνεύματος αὐστηρᾶς οἰκονομίας. Ἐκτὸς τούτου δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἀπαρατήρητον, ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς αὐτοτελείας τῶν σχολείων συνδέεται ἀναποσπάστως μετὰ μιᾶς ἄλλης ἀρχῆς, καθ' ἣν τὰ σχολεῖα εἶνε δύο εἰδῶν ἀνώτερα δηλ. καὶ κατώτερα, γυμνάσια καὶ δημοτικὰ σχολεῖα. Τὰ Burgen schulen τῶν γερμανῶν ἢ τὰ ἀστικὰ σχολεῖα, ὅπως ταῦτα ἐκλήθησαν παρ' ἡμῖν, φαίνονται μὲν ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι κατέχουσι μέσην τινὰ θέσιν μεταξὺ τῶν γυμνασίων καὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων, κατ' οὐσίαν ὅμως οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰμὴ δημοτικὰ σχολεῖα ἀνωτέραν λαβόντα ἀνάπτυξιν, ἵνα δύνανται καλλίτερον νὰ ἐξυπηρετήσωσι τὰς βεβαίως ἀνωτέρας πνευματικὰς ἀνάγκας τῶν ἀστῶν. Εἴτε ἔχουσιν λοιπὸν τὰ σχολεῖα ὅλως αὐτοτελῆ σκοπόν, εἴτε τὸ ἓν εἶνε προπαρασκευαστικὸν τοῦ ἑτέρου, δύο εἴδη σχολείων πρέπει νὰ διακρίνωμεν, τὸ γυμνάσιον δηλ. τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν παιδαγωγικὸν καθίδρυμα καὶ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον παρέχει μὲν πολὺ μικροτέραν ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ τὴν μικρὰν αὐτὴν ἀνάπτυξιν παρέχει εἰς πάντας ἐν γένει τοὺς μέλλοντας πολίτας. Τούτου τεθέντος ἡ ὕπαρξις τρίτου εἴδους σχολείου, ἑπομένως καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ, εἶναι ὅλως περιττή, ὀρθὴ δὲ ἦτο ἡ ἀρχικῶς ἐπικρατήσασα γνώμη περὶ τῆς καταργήσεως αὐτῶν, ἅμα ἤθελον ἱδρυθῇ ἀστικὰ σχολεῖα μὲ ἓξ τάξεις. Εἰς τὴν ἀρχὴν δὲ αὐτὴν πρέπει, νομίζω, νὰ ἐπανέλθωμεν, ἂν πράγματι θέλωμεν νὰ βελτιώσωμεν τὰ ἡμέτερα σχολεῖα. Οὐδὲ πρέπει νὰ διστάσωμεν νὰ προβῶμεν εἰς τὰς βελτιώσεις ταύτας, ἵνα μὴ προσκρούσωμεν εἰς τὰ συμφέροντα τῶν ἑλληνοδιδασκάλων. Ἐννοῶ πολὺ καλὰ ὅτι ἡ πολιτεία δὲν πρέπει νὰ φανῇ ἄσπλαγχνος πρὸς τοὺς ἀρχαίους τούτους διδασκάλους ἀλλ' οὗτοι εὐτυχῶς δὲν εἶναι πολλοὶ καὶ δύνανται εὐκόλως νὰ χρησιμοποιηθῶσιν εἰς ἄλλην ὑπηρεσίαν. Διότι ἂν ἐξαιρέσωμεν τοὺς διδάκτορας καὶ τοὺς προλύτας τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, οἵτινες ὑπηρετοῦσιν εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, οἵτινες δύνανται αὐτοδικαίως νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς τὰ γυμνάσια, ἂν ἐξαιρέσωμεν τοὺς βοηθοὺς τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, οἵτινες κατ' ἐπιείκειαν καὶ οὕτως εἰπεῖν προσωρινῶς εἰσήχθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἑπομένως οὐδὲν δικαίωμα ἐν αὐτῷ ἀπέκτησαν, ἂν ἐξαιρέσωμεν τοὺς σχολάρχας καὶ ἑλληνοδιδασκάλους, οἵτινες ἕνεκα γήρατος ἢ καὶ ἀνικανότητος πρέπει νὰ ἀποχωρήσωσι τῆς ὑπηρεσίας, ὀλίγοι, πολὺ ὀλίγοι ἑλληνοδιδάσκαλοι μένουσι περὶ τῶν ὁποίων ἡ πολιτεία πρέπει νὰ μεριμνήσῃ, τούτους δὲ δύναται ἀξιόλογα νὰ τοποθετήσῃ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῶν Γυμνασίων, εἰς ἃ ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, μετὰ τὴν σύστασιν τῶν ἀστικῶν σχολείων θὰ προστεθῇ καὶ ἡ γ.' τάξις τῶν ἑλληνικῶν σχολείων.

Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν, ἂν μελετήσωμεν καὶ αὐτὸν τὸν νόμον περὶ Ἑλληνικῶν σχολείων. Κατὰ τὸ διάταγμα τῆς 31 Δεκεμβρίου 1836 «περὶ τοῦ κανονισμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων», ὅπερ ἐπέχει θέσιν νόμου, «πρώτιστος σκοπὸς τῶν ἑλληνικῶν σχολείων εἶναι νὰ προετοιμάζουν διὰ τὰ γυμνάσια, καὶ κατ' αὐτὸν συμμορφοῦται τὸ ἀντικείμενον, ἡ ἔκτασις καὶ ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ συγχρόνως ἡ ἐν αὐτοῖς ἐκπαίδευσις πρέπει νὰ ἀποτελῇ καὶ αὐθύπαρκτόν τι ὅλον ὡς πρώτην μὲν θεωρούμενον βαθμίδα τῆς ἐπιστημονικῆς μορφώσεως τῆς νεολαίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς παῖδας κατάλληλον, ὅσοι δὲν θέλουν μεταβῇ εἰς τὰ γυμνάσια, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ἀμέσως εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον ἢ εἰς θέσιν μὴ ἀπαιτοῦσαν ἐκπαίδευσιν γυμνασίου καὶ Πανεπιστημίου.» Κάλλιστα ἐκ τῶν ὁρισμῶν τούτων καταφαίνεται ὁ διπλοῦς προορισμός, ὃν εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα αὐτὸς ὁ νομοθέτης ὥρισεν. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν νομοθέτην τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα εἶναι μόνον προπαρασκευαστικαὶ σχολαὶ τῶν γυμνασίων, ἀλλ' ἔχουσι συγρόνως σκοπὸν νὰ δώσωσιν τὴν ἀπαιτουμένην μόρφωσιν εἰς τοὺς νέους. «Ὅσοι δὲν θέλουν μεταβῇ εἰς τὰ γυμνάσια, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ἀμέσως εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον». Ἀλλ' αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἀκριβῶς ἔχουσι σήμερον τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, οὐδόλως δὲ ὁ σκοπὸς οὗτος παραβλάπτεται ἐκ τῆς ἄλλης ἀπαιτήσεως τοῦ νόμου, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα «προετοιμάζουσι τοὺς μαθητὰς διὰ τὰ γυμνάσια» διότι, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, τοιαύτην ἀποστολὴν πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ αὐτὸ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Ἀφ' οὗ λοιπὸν τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰ μὴ συμπλήρωσις τοῦ δημοτικοῦ καὶ ἀφ' οὗ ἡ μόρφωσις, ἣν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον μὲ τὴν τετραετῆ αὐτοῦ φοίτησιν παρέχει, ἐκρίθη ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1836 ἀνεπαρκές, δὲν ἐννοῶ διατὶ νὰ μὴ προσθέσωμεν δύο τάξεις ἀνωτέρας εἰς τὰ ἡμέτερα δημοτικὰ σχολεῖα ἢ μᾶλλον διατὶ νὰ μὴ συγχωνεύσωμεν μετ' αὐτῶν τὰς

Σημ. Σ. Περὶ Ἑλληνικῶν σχολείων ἡμεῖς ἔχομεν ὅλως ἐναντίαν γνώμην φρονοῦντες ὅτι εἶναι σχολεῖα ἀπαραίτητα διὰ τὴν μέσην τάξιν καὶ διὰ τοῦτο ἐπιθυμοῦμεν ὄχι μόνον νὰ μὴ διαλυθῶσι, ἀλλὰ καὶ νὰ συμπληρωθῶσι. Τὴν γνώμην ταύτην ἀνεπτύξαμεν πρὸ 4 ἐτῶν ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἑταιρείᾳ, θὰ πραγματευθῶμεν δὲ καὶ πάλιν περὶ τούτου ἐν τῇ Ἐκπαιδεύσει.

δύο κατωτέρας τάξεις τῶν ἑλληνικῶν σχολείων κατὰ τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον πρό τινων ἐτῶν τὸ ἁρμόδιον Ὑπουργεῖον εἶχε μελετήσῃ καὶ παραδεχθῇ.

ΤΕΧΝΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ
ΕΝ ΤΟΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΙΣ

Ὅτι ὁ ἄνθρωπος φύσει εὐχαριστεῖται νὰ ἐργάζηται ἢ μὲ τὸ πριόνιον, ἢ μὲ τὸ σκεπάρνιον, ἢ νὰ σκάπτῃ ἢ νὰ κτίζῃ, ἢ νὰ πλέκῃ ἢ νὰ κόπτῃ διὰ τοῦ μαχαιρίου ξύλα κλπ., περὶ τούτου οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, ὅταν ἐνθυμηθῇ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν ἢ ῥίψῃ ἓν βλέμμα εἰς τὸ τί πράττουσιν οἱ παῖδες μάλιστα οἱ ἐν τοῖς χωρίοις, οἵτινες ζῶσι βίον ἐγγύτερον εἰς τὴν φύσιν. Ἡ ὁρμὴ δὲ αὕτη τῶν παίδων πρὸς τεχνικὰς ἐργασίας δέν πρέπει κατ' οὐδένα τρόπον νὰ πολεμηθῇ. Πρῶτον μέν, διότι εἶναι λίαν συμφέρον, ἀφ' οὗ τὰ πλεῖστα παιδία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου αὐξηθέντα θὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τέχνας καὶ θὰ ἀσκήσωσι μίαν τούτων ὡς βιοποριστικὸν ἔργον, νὰ ἔχωσιν ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας τὴν χεῖρα ἐξησκημένην. Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι συνδέεται μὲ τοῦτο ἔτι σπουδαιότερον. Οἱ γάλλοι λέγουσιν ἡ ὄρεξις ἔρχεται μὲ τὸ φαγητόν. Ἡ παροιμία αὕτη ἰσχύει καὶ ἐπὶ πάσης ἄλλης σωματικῆς ἢ ψυχικῆς ἐργασίας. Ἐπιχειροῦντες νὰ πράξωμέν τι κατ' ἀρχὰς προσκρούομεν ὡς ἐκ τῆς ἀπειρίας ἡμῶν εἰς δυσκολίας, κατόπιν δὲ διὰ τῆς ἐξευρέσεως τοῦ τρόπου πῶς τὰς δυσκολίας ταύτας νὰ ἐκνικῶμεν καὶ τῆς ἐπερχομένης ἐκ τούτου δεξιότητος ἡμῶν εἰς τὸ ἔργον γεννᾶται εὐφροσύνη, ἥτις προέρχεται ἐκ τῆς συναισθήσεως τῆς ἰδίας ἡμῶν ἱκανότητος καὶ ἥτις ἐν τῷ μέλλοντι χρησιμεύει ὡς ἐλατήριον πρὸς ἐπανάληψιν τῆς ἐργασίας ταύτης. Εἰς οὐδὲν ἔργον, εὐδοκιμεῖ ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν δὲν ἀγαπᾷ τοῦτο ἐξ ὅλης καρδίας. Ἀλλὰ διὰ νὰ γίνῃ τοῦτο, πρέπει νὰ γινώσκῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ ἔργον, νὰ εἴδε πολλάκις ὅτι δύναται νὰ φθάσῃ διὰ τῆς ἀφοσιώσεώς του πρὸς αὐτὸ εἰς εὐάρεστα ἀποτελέσματα. Καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἔλλειψις μεγάλη τῶν σχολείων τῶν δημοτικῶν ὅτι οὐχὶ μόνον δὲν καλλιεργοῦσι ἐν αὐτοῖς τέχνας τινάς, ἀλλ' ἀπαγορεύουσι, τιμωροῦσι μάλιστα πᾶσαν τῶν μαθητῶν πρὸς τοῦτο ἐργασίαν, πρὸς ἣν ὠθεῖ αὐτοὺς ἡ φύσις. Ἐνθυμοῦμαι ἄλλοτε ἐπὶ τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας πόσον κατεγινόμεθα ἐκτὸς τοῦ σχολείου εἰς τοιαύτας τεχνικὰς ἐργασίας πλέκοντες καλλιτεχνικώτατα καὶ δεξιώτατα σφενδόνας, κόπτοντες καὶ κατασκευάζοντες ἐκ τῶν κλωνῶν ἀκτῆς (κουφοξυλιᾶς) σκληπέτας, τὸ προσφιλὲς τοῖς παιδίοις παιγνίδιον, κατασκευάζοντες τόξα, κατασκευάζοντες διάφορα ἐκ χάρτου ἀθύρματα, οἷον πετεινούς, ἰχθῦς, κοντογούνια, λέμβους, κιβώτια κτλ. Ἀλλ' ἐπίσης ἐνθυμοῦμαι μετ' ἀποστροφῆς καὶ τὰς ἀνηλεεῖς τιμωρίας τοῦ διδασκάλου, ἐὰν ἀνεκάλυπτεν ὅτι περιέπεσέ τις ἐκ τῶν μαθητῶν του εἰς τὸ σφάλμα νὰ κατασκευάσῃ τοιαῦτα πράγματα! Καὶ ἡμεῖς ἐθεωροῦμεν ἐγκλήματα ὄντως τὰς τοιαύτας σκοπίμους καὶ χρησίμους τῆς φύσεως ἐκδηλώσεις μέχρι μεγάλης ἡλικίας. Τί εἶναι κακὸν ἢ καλὸν μανθάνομεν ἐκ τοῦ παραδείγματος τῶν γονέων, της κοινωνίας ἐν ᾗ ζῶμεν, μάλιστα δὲ τοῦ διδασκάλου. Ἀλλ' ὁποία ἐκπληξις κατέλαβεν ἡμᾶς, ὅταν ἐν ἔτει 1873 ἐν τῷ σχολείῳ τοῦ μεγάλου διδασκάλου τῆς Γερμανίας Τ. Ziller ἐν Λειψίᾳ εἴδομεν μίαν ἡμέραν τοὺς μαθητὰς πάντας ἐν ἰδίᾳ ὥρᾳ διδάσκαλίας διὰ μαχαιριδίων καὶ ξύλων χλωρῶν δένδρων κατασκευάζοντας συρίκτρας, πλάττοντας διαφόρους καρποὺς δένδρων ἐκ πηλοῦ, οἷον λεμόνια, μῆλα, ἀχλάδια κτλ. δένοντας βιβλία, χύνοντας διὰ γύψου ἐκμάγματα, κατασκευάζοντας διὰ πριονίου, ῥυκάνης καὶ τῶν ἄλλων ἐργαλείων τῆς ξυλουργικῆς τραπέζια, καθίσματα, ἢ σκαλίζοντας διὰ πριονίου λεπτοῦ ἐπὶ ξύλων διαφορα σχήματα καὶ ἄλλα παντοδαπὰ πράγματα ποιοῦντας. Ὡς εἶδον ταῦτα ἐν τῷ σχολείῳ γινόμενα καὶ διδασκόμενα ἐνεθυμήθην τὰ παρ' ἡμῖν καὶ ἐμακάρισα τοὺς μαθητὰς αὐτούς· διότι ἐτύγχανον διδασκαλίας καὶ ἀγωγῆς τῆς κατὰ φύσιν καὶ παρεσκευάζοντο διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀσκήσεως εἰς τὴν ἐργασίαν νὰ ζήσωσι εὐδαίμονες ἐν τῇ κοινωνίᾳ! Ἔκτοτε ἐπόθησα ὅ,τι καλὸν εἶδον ἐκεῖ νὰ ἐργασθῶ νὰ εἰσαχθῇ καὶ παρ' ἡμῖν. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅτε ἱδρύθη τὸ ἐν Ἀθήναις Διδασκαλεῖον παρεκάλεσα νὰ συμπεριληφθῶσι μεταξὺ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ τῶν ἄλλων καὶ αἱ τεχνικαὶ ἐργασίαι. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἐν τούτῳ οὐδὲν ἐγένετο. Ἀλλ' ὅ,τι δὲν ἐγένετο πρὸ 15ετίας δύναται νὰ γίνῃ σήμερον. Εὐχάριστον δὲ φαινόμενον εἶναι ὅτι ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐργασιῶν ἤρχισε νὰ προπαρασκευάζηται καὶ ἡ κοινὴ γνώμη. Ἐν Ἀθήναις λειτουργεῖ τὸ ὀρφανοτροφεῖον Χατζηκώστα εὐδοκίμως, ἐν Πειραιεῖ δὲ τὸ ὀρφανοτροφεῖον Ἑλένης Ζανῆ, ὅπερ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Γ. Γραφειάδου καὶ τῇ περφωτισμένῃ συνδρομῇ τοῦ συμβουλίου ἀνήχθη εἰς περιωπὴν ἅτε συμμορφούμενον καὶ κατὰ τὸν κανονισμὸν καὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν πρὸς τὸ ἐν Ἀθήναις. Ἐν Πόρῳ εἶδον πρό τινων ἐτῶν ἐν τῷ ἐκεῖ παρθεναγωγείῳ γενομένην ἀπόπειραν ὑπὸ τοῦ ῥέκτου δημάρχου κ. Καραμάνου εἰσαγωγῆς πρακτικῶν ἐργασιῶν οἷον ὑφαντικῆς, πλεκτικῆς, βαφικῆς κτλ. αἵτινες λίαν εὐδοκίμουν. Ἐσχάτως δὲ ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις καὶ ἡ Βιοτεχνικὴ Ἑταιρεία, ἥτις τοιοῦτόν τινα σκοπὸν ἀνέγραψεν ἐν τῷ καταστατικῷ αὐτῆς. Οἱ λόγοι, οἵτινες μὲ πείθουσιν ὑπὲρ τῆς προσλήψεως τοῦ μαθήματος τούτου τῶν τεχνικῶν ἐργασιῶν ἐν τοῖς σχολείοις εἶναι οἱ ἑξῆς·

1. Λόγοι ὑγείας· διότι δι' αὐτῶν θὰ περιορισθῇ ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία, ἥτις ἂν μὲν γίνεται καλῶς, καταπονεῖ καὶ ἀηδιάζει τοὺς μαθητὰς ἕνεκα τῆς μονομεροῦς τοῦ σώματος μόνον ἀπασχολήσεως ἄνευ τινὸς σωματικῆς ἐργασίας, ἥτις ἐκτὸς τῆς ποικιλίας,

ἣν εἰσάγει εἰς τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς εὐφροσύνης, ἣν διεγείρει εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἔχει καὶ διὰ τὸ σῶμα ἡ ἐργασία ἡ σωματικὴ χαρακτῆρα τονωτικόν.

2. Λόγοι ἠθικοί· διότι ὁ μαθητὴς ἐν τῷ σχολείῳ, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὸς ἐργάζεται μὲ τὰς τέχνας αὐτάς, συνηθίζει νὰ ἀγαπᾷ, νὰ ἐκτιμᾷ αὐτὰς ὡς καὶ τοὺς ἐργάτας αὐτῶν καὶ οὕτω θὰ παύσῃ τοῦ λοιποῦ νὰ θεωρῆται τὸ ἔργον λ. χ. τοῦ φανοποιοῦ ἢ τοῦ χαλκέως ἢ τοῦ γανωτοῦ καὶ τῶν ἄλλων τεχνιτῶν ὡς βαναυσία καὶ ὕβρις καὶ οὕτω θὰ ἀναπτυχθῶσι εἰλικρινέστεροι καὶ ἀδελφικώτεροι δεσμοὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων τάξεων τῆς κοινωνίας, ὅπερ θὰ ἐπιδράσῃ ἐπωφελῶς καὶ εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ πνεύματος τούτου τῆς ἐκτιμήσεως τῶν **τυλωδῶν χειρῶν**, αἵτινες συντηροῦσι καὶ οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς τὸ ἔθνος καὶ ὡς τοιαῦται δικαιούμεναι καὶ τιμῆς καὶ ἀγάπης, αἱ τεχνικαὶ ἐργασίαι ὠφελοῦσι καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, ὡς μέσον ἀποτρεπτικὸν τῶν κακιῶν. Παρετηρήθη ὅτι σπανιώτατα οἱ ἄνθρωποι κακουργοῦσι ἐργαζόμενοι τὴν ἐργασίαν των τὴν τακτικήν, συνήθως δὲ τὰ περισσότερα ἐγκλήματα συμβαίνουσι κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀργίας. Καὶ ὅστις κατωρθώσῃ νὰ δώσῃ ἀπασχόλησιν εἰς τὰς ἀργὰς ἢ ὀκνηρὰς χεῖρας ἀφοπλίζει αὐτὰς ἐκ τῶν φονικῶν ὅπλων καὶ συντελεῖ ἐμμέσως καὶ εἰς τὴν ἠθικοποίησιν τῶν ἀνθρώπων τούτων.

3. Λόγοι ὠφελείας· διότι οἱ μαθηταὶ μαθόντες ἐν τῷ σχολείῳ τέχνην τινὰ π.χ. βιβλιοδετικήν, πηλοπλαστικήν, ξυλουργικὴν κτλ., θὰ δύναται ἐν τῷ βίῳ των μετὰ ταῦτα νὰ κάμνωσι τῶν τεχνῶν τούτων χρῆσιν πρὸς ἀτομικὴν των ὠφέλειαν, καὶ ἂν ἡ ἀνάπτυξίς των καὶ ἡ εὐφυΐα των ἢ ἡ κοινωνικὴ θέσις αὐτῶν ἤθελεν ἀναβιβάσῃ αὐτοὺς εἰς πνευματικώτερον ἐπάγγελμα. Ἀλλ' ἂν οἱ μαθηταὶ οἱ ἐφοδιασθέντες ἐν τοῖς σχολείοις μὲ τεχνικὰς γνώσεις θελήσωσι νὰ ἀσκήσωσι τέχνην τινὰ ὡς βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα, τότε ἡ προπαιδεία αὐτῶν ἐν τῷ σχολείῳ ἀποβαίνει εὐεργετικωτάτη, διότι τοιοῦτοι μαθηταὶ εὐκόλως γίνονται δεκτοὶ εἰς ἐπιτηδεύματα, ἃ ἔχουσι διδαχθῇ νὰ ἀντιλαμβάνωνται καὶ νὰ ἀσκῶσι πρὸς τὸν εὐγενὴ σκοπὸν τῆς παροχῆς ὑπηρεσιῶν πρὸς τὸν πλησίον καὶ διὰ τοῦτο αἱ ὑπηρεσίαι αὗται θὰ εἶναι εἰλικρινεῖς καὶ θὰ ἀποτυπῶσι καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν καλαισθητικὴν τῶν τοιούτων ἐπιτηδευματιῶν ἀξίαν. Ἀλλὰ πλὴν τῆς ὠφελείας ταύτης τῆς μερικῆς αἱ τεχνικαὶ ἐργασίαι παρέχουσι καὶ ἄλλην γενικὴν ὠφέλειαν. Διὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων δίδεται καὶ τροπή τις τῶν πνευμάτων ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας εἰς τὸν πρακτικὸν βίον καὶ πολεμεῖται ἡ μονομερὴς τῶν σχολείων ἡμῶν τάσις πρὸς τὸ θεωρητικὸν στάδιον, τὸ ὁποῖον συνήθως καταλήγει εἰς τὸ νὰ ἐπιθυμῶσι νὰ γίνωσιν οἱ ἡμέτεροι συμπολῖται, εἰ δυνατὸν πάντες, ὑπάλληλοι, ἐν ᾧ ἠδύναντο νὰ ζῶσι καὶ ἀξιοπρεπέστερον καὶ εὐδαιμονέστερον ἀσκοῦντες τέχνην τινὰ ἢ καλλιεργοῦντες τὴν γῆν, ὅτε θὰ ζῶσι καλλίτερα καὶ θὰ διατηρῶσι καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ἣν ὡς ὑπάλληλοι, ὡς ἔχουσι παρ' ἡμῖν τὰ πράγματα, δὲν δύνανται νὰ ἔχωσι.

Διὰ τοὺς τρεῖς τούτους λόγους, ὧν ἕκαστος καὶ χωρὶς θεωρούμενος ἐνέχει μεγάλην σπουδαιότητα, ὥστε καὶ μόνος αὐτὸς νὰ ἐξαρκῇ ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς τῶν τεχνικῶν ἐργασιῶν ἐν τοῖς σχολείοις, νομίζομεν ὅτι θὰ ἐργασθῶσι καὶ ἄρχοντες καὶ διδάσκαλοι νὰ εἰσαχθῶσιν αἱ ἐργασίαι αὗται εἰς τὰ σχολεῖα.

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπραγματεύθη ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ κυκλουμένῳ **Χειροτριβικὴ** ὁ φίλος ἡμῶν καὶ συνεργάτης κ. Ἀριστοτέλης Γραφειάδης διὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν ἐμβριθείας καὶ χάριτος, περὶ οὗ ἐν τῷ ἑπομένῳ φύλλῳ τῆς Ἐκπαιδεύσεως θὰ ἀναδημοσιευθῶσι πολλὰ μέρη ἐκ τοῦ βιβλίου. Τὸ βιβλίον πρέπει νὰ ἀναγνώσωσιν οἱ διδάσκαλοι καὶ νὰ ἀρχίσωσιν ἀπὸ τοῦδε νὰ ἐφαρμόζωσιν ὅ,τι δύναται ἕκαστος. Ἐν δὲ τῇ Ἐκπαιδεύσει θὰ ἐκτεθῶσι καὶ μαθήματα χειροτριβικῆς πρὸς ὁδηγίαν τῶν διδασκάλων.

Εὐχαρίστως δὲ μανθάνομεν ὅτι εἰς τὰ σχολεῖα Πειραιῶς εἰσήχθησαν τοιαῦτα μαθήματα τῇ ἀξιεπαίνῳ πρωτοβουλίᾳ τοῦ δημάρχου Πειραιῶς κ. Ῥετσίνα. Οἱ διδάσκαλοι τῶν δημοτικῶν σχολείων διδάσκονται ὑπὸ τοῦ ἐμπείρου τοιούτων μαθημάτων κ. Καλφίου, διδασκάλου ἐν τῷ Ὀρφανοτροφείῳ Ἑλένης Τζανῆ καὶ τὰ διδασκόμενα διδάσκουσιν αὐτοὶ τοὺς μαθητάς των.

ΑΙ ΓΝΩΜΑΙ ΤΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ

Περὶ τοῦ προγράμματος τοῦ ἀδιαιρέτου δημοτικοῦ σχολείου.

Ὅτε τὸ πρῶτον εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ Γερμανικὸν σύστημα τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διὰ τοῦ Διδασκαλείου Ἀθηνῶν ἐν ἔτει 1878, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων ἦτο ὁ κ. Πετρίδης, ὅστις ἔβαινε πρὸς τὸ ματαρρυθμιστικὸν αὐτοῦ ἔργον μετὰ μεγίστης περινοίας, ἥτις μόνη δύναται νὰ προφυλάξῃ τὸ ἔθνος ἀπὸ ἀώρους αὐτοσχεδιασμοὺς καὶ πλάνας. Πρώτη δὲ φροντὶς τοῦ κ. Πετρίδου ἦτο νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν λειτουργίαν τοῦ ἀδιαιρέτου ἢ μονοταξίου σχολείου καὶ πρὸς τοῦτο ἀνέθεσεν εἰς τοὺς τρεῖς τότε ὑπάρχοντας παιδαγωγικοὺς τὸν κ. Σπ. Μωραΐτην τὸν κ. Π. Π. Οἰκονόμου καὶ τὸν κ. Μ. Βρατσάνον, ἵνα συνελθόντες ἀνταλλάξωσι περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τῆς γνώμας των καὶ ὑποβάλωσιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον λεπτομερὲς πρακτικὸν τῶν συνε-

τούτων. Γραμματεὺς δὲ εἶχεν ὁρισθῆ ὁ κ. Θ. Ν. Ἀποστολόπουλος. Τὸ πρακτικὸν τοῦτο ἀνευρόντες δημοσιεύομεν, διότι περιέχει διαφόρους θεωρίας περὶ τοῦ προγράμματος τοῦ ἀδιαιρέτου σχολείου, ἃς νομίζομεν καλὸν νὰ γινώσκωσιν οἱ δημοδιδάσκαλοι.

Συνελθόντες οἱ κ.κ. Σπ. Μωραΐτης, Π.Π. Οἰκονόμος καὶ Μ. Βρατσάνος, εἰς συνεδρίασιν πρὸς κατάστρωσιν προγράμματος σχολείου ἀδιαιρέτου προκαταρκτικῶς συνεζήτησαν διάφορα ζητήματα. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ζητήματος, ἂν δύναται τὸ σχολεῖον τὸν χειμῶνα νὰ ἐργάζηται τακτικῶς ἀπὸ τῆς 8—9 ὥρας ὁ μὲν κ. Μωραΐτης φρονεῖ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν τοῦτο, καθ' ὅσον καὶ αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ οἱ ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου εἰς τὸ σχολεῖον φοιτῶντες ἤθελον δυσκολευθῆ νὰ προσέλθωσιν ἀκριβῶς, πολλῷ δὲ μᾶλλον οἱ ἐξ ἄλλων χωρίων, ὅπερ δὲν εἶναι σπάνιον παρ' ἡμῖν, νομίζει ὅμως ὅτι δύναται νὰ γίνηται κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον μάθημά τι μετὰ τοῦ διδασκάλου, ὅπως μὴ κατατρίβηται ὁ χρόνος δωρεάν. Ὁ δὲ κ. Οἰκονόμος προτείνει ὅπως τὴν 8ην ὥραν τὸν χειμῶνα προσέρχονται αἱ ἀνώτεραι τάξεις, αἱ δὲ κατώτεραι μίαν ὥραν βραδύτερον. Ἡ λύσις αὕτη λέγει εἶναι διὰ πολλοὺς λόγους προτιμητέα, πρῶτον μὲν διότι ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὰς ἀνωτέρας μόνον τάξεις, μὴ περισπώμενος ὑπὸ τῶν κατωτέρων τάξεων ἀπουσῶν, ἔπειτα δὲ διότι γίνεται μάθημα τακτικόν, εἰς ὃ ἀκριβῶς προσέρχονται μαθηταὶ δυνάμενοι ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας των νὰ πράττωσι τοῦτο καὶ οὕτω ἀποφεύγει τὸ σχολεῖον διὰ τοῦ διοργανισμοῦ του νὰ συντελῆ εἰς τὴν ἀταξίαν καὶ ἀνακρίβειαν, ὅπερ θὰ συμβῆ, ἂν δὲν ὁρισθῆ μάθημα τακτικὸν καὶ ὡρισμένον. Ἡ γνώμη αὕτη γίνεται δεκτὴ καὶ ἀποφασίζεται νὰ προσέρχηται τὸ μὲν ἀνώτερον τμῆμα κατὰ τὴν 8 ὥραν τὸν χειμῶνα καὶ τὴν 7ην τὸ θέρος, αἱ δὲ λοιπαὶ τάξεις μίαν ὥραν βραδύτερον.

Ἔπειτα ἐτέθη ὑπὸ σύσκεψιν ὁποῖαι τάξεις πρέπει νὰ ἑνωθῶσιν εἰς τμήματα. Ὁ κ. Μωραΐτης φρονεῖ ὅτι ἕνωσις ἄνευ σημαντικῆς βλάβης πρέπει νὰ γένηται τῶν δύο μέσων τάξεων, αἱ δύο ὅμως ἄκραι τάξεις πρέπει νὰ μένωσι κεχωρισμέναι. Καὶ ἡ μὲν πρώτη, διότι τὸ πρῶτον προσερχομένη εἰς τὸ σχολεῖον ἔχει ἀνάγκην ἰδίας προσοχῆς τοῦ διδασκάλου, ἔπειτα δὲ καὶ διότι δὲν δύναται, ἐστερημένη πάσης προτέρας διδασκαλίας νὰ συνδιδαχθῆ μετ' ἄλλων τάξεων. Ἡ δὲ τετάρτη εἶναι ἀνάγκη νὰ μένῃ κεχωρισμένη, διότι ἐν τῇ τάξει ταύτῃ, ἐξ ἧς μέλλουσι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον οἱ μαθηταί, ὁ διδάσκαλος ἔχει καὶ πρέπει νὰ διδάξῃ πολλὴν ὕλην καὶ σπουδαίαν, τὴν ὁποίαν δὲν θὰ δύνανται νὰ ἐννοῶσιν οἱ μαθηταὶ τῆς τρίτης τάξεως. Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους φρονεῖ ὅτι ἡ τάξις αὕτη, ἔχουσα δύσκολα καθ' ἑαυτὴν νὰ ἐκτελέσῃ, πρέπει νὰ μὴ παρεμποδισθῆ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ της καὶ ὑπὸ τῆς τρίτης. Ὁ κ. Οἰκονόμος φρονεῖ ὅτι εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν τάξεων πρέπει νὰ ἐπικρατῇ ἡ ἀρχὴ ὅτι ἐκεῖναι αἱ τάξεις συνδιδάσκονται, αἵτινες δύνανται ἄνευ σπουδαίας βλάβης νὰ ἐννοῶσι τὸ διδασκόμενον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ἡ ἔννοια τῆς ἑνώσεως δύναται νὰ λάβῃ μᾶλλον ἐκτεταμένον χαρακτῆρα. Οὕτω π. χ. δύναται νὰ συνδιδάσκωνται εἰς τὰ ἱερά, εἰς τὴν πραγματογραφίαν, εἰς τὰς διδακτικὰς ἐκδρομάς, εἰς τὰ ἐθνικὰ παιγνίδια καὶ εἰς τὴν γυμναστικὴν κλπ. ἡ πρώτη τάξις ὁμοῦ μὲ τὴν δευτέραν, χωρὶς διὰ τοῦτου νὰ ζημιωθῆ σπουδαίως ἑκατέρα τῶν τάξεων. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἡ δευτέρα τάξις δύναται συνδιδαχθῆ μὲ τὴν πρώτην εἰς ὡρισμένα μαθήματα, νομίζει ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἑνωθῆ καὶ μὲ τὴν τρίτην, διότι ἡ τάξις αὕτη θὰ καταντήσῃ αὐτόχρημα ἀκροαματικὴ τάξις περιεσφιγμένη πανταχόθεν ἔνθεν μὲν ὑπὸ τῆς πρώτης ἔνθεν δὲ ὑπὸ τῆς τρίτης τάξεως, χωρὶς νὰ ἀφίνηται ὁπή τις πρὸς ἐλευθέραν ἀναπνοὴν καὶ αὔξησιν, ὅπως πρέπει νὰ γίνηται εἰς πᾶσαν τάξιν.

Ὅσα εἶπεν ὁ κ. Μωραΐτης ἀναφορικῶς πρὸς τὴν Δ'. τάξιν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐπιβάλλεται σπουδαία ἐργασία, καὶ μάλιστα ὅπως ἐφοδιάσῃ τὸν μαθητὴν μὲ τὰς ἀναγκαίας γνώσεις εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, ἀναγνωρίζει, λέγει ὁ κ. Οἰκονόμος, ὡς ὀρθά. Ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀκριβῶς, δι' ὃν ὁ κ. Μωραΐτης θέλει τὸν χωρισμόν, αὐτὸς θέλει τὴν ἕνωσιν. Ἀφ' οὗ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Μωραΐτου ἡ τετάρτη τάξις ἔχει πολλὴν ἐργασίαν καὶ σπουδαίαν, διὰ τί τότε νὰ μὴ μυῆται εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην καὶ ἡ τρίτη ἥτις χωρὶς διδαχθεῖσα τὰ δύο προηγούμενα ἔτη εἰς τὰ σπουδαιότερα τῶν μαθημάτων εἶναι ἱκανῶς προπαρεσκευασμένη νὰ συνδιδαχθῆ μετὰ τῆς τετάρτης εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ μαθήματα, εἰς ἃ τὰ προηγούμενα δύο ἔτη ἐδιδάχθη καθ' ἑαυτὴν χωριστά; Ἂν δὲ ὑπάρχωσι καὶ μαθήματα ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τάξει ὑπερβαίνοντα τὴν ἀντίληψιν τῶν μαθητῶν τῆς τρίτης, τότε ἐκεῖ ἂς μένωσι αἱ τάξεις κεχωρισμέναι. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ὠφελειῶν αὐτῶν τῶν ἐσωτερικῶν, ἃς ἔχει ἡ ἕνωσις ἐν ἑνίοις τῶν μαθημάτων τῆς Γ' καὶ Δ'. τάξεως ἔχει καὶ ἐξωτερικὴν ὠφέλειαν. Ἀφ' οὗ ἐγένετο δεκτὸν νὰ προσέρχηται τὸ ἀνώτερον τμῆμα τὴν πρωΐαν μίαν ὥραν πρωτήτερα εἰς τὸ σχολεῖον, τότε ἡ τρίτη τάξις ἡνωμένη μετὰ τῆς δευτέρας θὰ ἔρχεται μίαν ὥραν βραδύτερον καὶ οὕτω θὰ διδάσκηται χρόνον ὀλιγώτερον τοῦ προσήκοντος, ὅπερ δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωμεν, ἀφ' οὗ παραπονούμεθα ὅτι ὁ χρόνος τῆς μαθητείας ὁρίζεται τόσον περιωρισμένος. Τοιοῦται ἀνωμαλίαι αἴρωνται ἅπασαι διὰ τῆς ἑνώσεως τῆς Γ' καὶ Δ'. τάξεως καὶ διὰ τοῦτο συνιστᾷ εἰς τοὺς ἀξιοτίμους συναδέλφους νὰ μὴ παρίδωσι τοὺς ἀνωτέρω ἀναπτυχθέντας λόγους καὶ νὰ δεχθῶσι τὴν ἕνωσιν τῆς Γ'. τάξεως μετὰ τῆς Δ'. Ὁ κ. Βρατσάνος νομίζει ὅτι δὲν πρέπει τις ἀπολύτως νὰ ἀποφανθῆ ὅτι ἡ ἕνωσις πρέπει νὰ γίνεται εἰς αὐτὴν ἢ εἰς ἐκείνην τὴν τάξιν. Ὑπάρχουσι μαθήματα, εἰς ἃ εἶναι δίκαιον νὰ συνδιδαχθῆ καὶ ἡ πρώτη τάξις μετὰ τῆς δευτέρας καὶ ἡ δευτέρα μετὰ τῆς τρίτης καὶ καθεξῆς. Φρονεῖ ὅμως ὅτι αἱ ἄκραι τάξεις πρέπει νὰ μένωσι κεχωρισμέναι, καθ' ὅσον εἰς τὰς τάξεις ταύτας ἀπαιτεῖται ἰδιάζουσα ἐργασία καὶ ἐπιμέλεια ἐκ μέρους τοῦ διδασκάλου. Τοῦ κ. Βρατσάνου συνταχθέντος μὲ τὴν γνώμην τὴν ἑνοῦσαν τὴν Β'. καὶ Γ'. τάξιν ὁ κ. Οἰκονόμος ἐδήλωσε ὅτι διὰ τοὺς λόγους, οὓς ἀνέπτυξεν ἀνωτέρω, ἀναγκάζεται νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν γνώμην του ὡς μειονοψηφῶν.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ ζήτημα ἂν αἱ συνδιδασκόμεναι τάξεις πρέπει νὰ ἔχωσιν ἀμφότεραι τὸ αὐτὸ μάθημα ἢ ἑκάστη ἴδιον, ὁ μὲν κ. Μωραΐτης λέγει νὰ διδάσκηται ἑκάστη τάξις ἀνὰ ἡμίσειαν ὥραν ἴδιον μάθημα χωριστά, λέγων ὅτι οὕτω δὲν παρεμβάλλεται πρόσκομμα εἰς τὴν πρόοδον ἑκατέρας τῶν τάξεων. Ὁ κ. Οἰκονόμος λέγει ὅτι, ἀφ' οὗ σκεπτώμεθα πῶς νὰ συγχωνεύσωμεν τὰς τάξεις, ὅπως ἐξοικονομήτωμεν χρόνον εἰς τὸν διδάσκαλον πρὸς τελεσφόρον διδασκαλίαν, τοιοῦτον ζήτημα προβληθὲν ἐνταῦθα εἶναι ἄτοπον. Νομίζει ὅτι δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ζήτημα ὅτι ἀμφότεραι αἱ τάξεις θὰ συνδιδάσκωνται τὸ αὐτὸ μάθημα εἴτε μίαν ὥραν τοῦτο διαρκέσῃ εἴτε ἡμίσειαν. Ἡ γνώμη αὕτη γίνεται ἀποδεκτὴ παρὰ πάντων.

Ἔπειτα ἐγένετο συζήτησις ἐπὶ τοῦ τετάρτου ζητήματος, καθ' ὃ ἐν τῷ προγράμματι τοῦ δημοτικοῦ σχολείου πρέπει νὰ διαφαίνωνται τὰ κυριώτερα μαθήματα ἤτοι τὰ ἱερά, ἡ ἀριθμητικὴ καὶ τὰ ἑλληνικά. Ὁ κ. Μωραΐτης ὑποστηρίζων τὸ ζήτημα λέγει ὅτι τὰ μαθήματα ταῦτα εἶναι παρ' ἡμῖν ὁ ἐπισύσιος ἄρτος καὶ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ περισπάσωμεν τὴν προσοχὴν τοῦ διδασκάλου διὰ προσθήκης εἰς τὸ πρόγραμμα ἄλλων μαθημάτων, τὰ ὁποῖα ἄλλως ὁ διδάσκαλος δὲν ἠμπορεῖ καὶ νὰ διδάξῃ. Ὁ κ. Οἰκονόμος λέγει ὅτι αὐτὸς δὲν κάμνει διάκρισιν τῶν μαθημάτων εἰς κύρια καὶ μὴ τοιαῦτα, εἰς οὐσιώδη καὶ ἐπουσιώδη. Κατ' αὐτὸν ὅλα τὰ μαθήματα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶναι σπουδαῖα καὶ οὐδὲν δύναται νὰ λείψῃ ἄνευ βλάβης τῆς μορφώσεως. Καὶ εὐχῆς ἔργον εἶναι λέγει νὰ καταστα θῶσιν οἱ διδάσκαλοι ἱκανοὶ πρὸς ἐπιτυχῆ διδασκαλίαν πάντων τῶν μαθημάτων. Φρονεῖ ὅμως ὅτι πρέπει εἰς τὰ ἀνωτέρω ὡς κυριώτερα θεωρηθέντα μαθήματα νὰ προστεθῶσι καὶ αἱ φυσικαὶ γνώσεις, αἵτινες τόσον πολὺ σήμερον ἐν τοῖς σχολείοις τῆς Εὐρώπης καλλιεργοῦνται καὶ αἵτινες τόσον σωτηρίως ἐπέδρασαν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὁ κ. Βρατσάνος ἐξαίρει τὴν σπουδαιότητα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ συμφωνεῖ νὰ χαρακτηρισθῶσι καὶ αὐταὶ ὡς ἓν τῶν κυριωτέρων μαθημάτων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἡ γνώμη αὕτη ἐγένετο δεκτὴ καὶ ἀπεφασίσθη νὰ ὑπάρχῃ ὥρα διδασκαλίας αὐτῶν καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ κατὰ τὸ θέρος. Νὰ διδάσκωνται δὲ οὐχὶ συστηματικῶς, ἀλλὰ τὰ ἄμεσον ἐπιρροὴν εἰς τὸν βίον ἀσκοῦντα ἐξ ὅλων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ ὅπου εἶναι δυνατὸν ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἢ εἰκόνων.

Ἔπειτα ἐξητάσθη τὸ ζήτημα πότεραι τῶν τάξεων αἱ ἀνώτεραι ἢ αἱ κατώτεραι πρέπει μᾶλλον καθ' ἑαυτὰς νὰ ἐργάζωνται. Ὁ κ. Μωραΐτης φρονεῖ ὅτι αἱ κατώτεραι τάξεις ἔχουσιν ἀνάγκην μᾶλλον τοῦ διδασκάλου, αἱ δὲ ἀνώτεραι δύνανται καὶ καθ' ἑαυτὰς νὰ ἐργασθῶσιν. Ὁ κ. Οἰκονόμος συμφωνεῖ μετὰ τοῦ κ. Μωραΐτου λέγων ὅτι ἔγκειται ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματος, ὅπως αἱ ἀνώτεραι τάξεις, εἰς ἃς δίδονται γραφικαὶ ἐργασίαι μᾶλλον δημιουργικαί, ἔχωσιν ἀνάγκην πλείονος χρόνου ἢ αἱ κατώτεραι, εἰς ἃς κατ' ἀνάγκην ἐπικρατοῦσι γραφικαὶ ἐργασίαι μᾶλλον μηχανικαί. Τὸ τοιοῦτον ὅμως ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ προγράμματος. Κατόπιν τοῦ ζητήματος τούτου μηδεμιᾶς ὑπαρχούσης διαφωνίας ἐξητάσθη, ἂν πρέπει ἅπασαι αἱ τάξεις νὰ διαμένωσιν ἴσον χρόνον ἐν τῷ σχολείῳ ἢ ὀλιγώτερον αἱ κατώτεραι. Ἐγένετο δεκτὸν νὰ διαμένῃ πλείονα χρόνον ἐν τῷ σχολείῳ τὸ ἀνώτερον τμῆμα. Ἔπειτα ἀποφασίζεται ὅτι ὁ χρόνος τῆς τακτικῆς ἐργασίας τοῦ διδασκάλου πρέπει νὰ εἶναι ὡρισμένος καὶ δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ τὰς 6 μὲν ὥρας διὰ τὸν χειμῶνα, τὰς 7 δὲ διὰ τὸ θέρος. Εἰς ὅσα δὲ σχολεῖα ὁ μετὰ τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ σχολείου ἐναπολειπόμενος χρόνος, ὅστις δύναται νὰ εἶναι μακρὸς μάλιστα κατὰ τὸ θέρος, ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ κάλλιον, συμφωνούντων καὶ τῶν γονέων, εἰς διδακτικοὺς περιπάτους μετὰ τοῦ διδασκάλου, ἀπεφασίσθη νὰ ὑποχρεωθῇ ὁ διδάσκαλος καὶ πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας τῶν ἱερῶν μαθημάτων ὁ κ. Βρατσᾶνος προτείνει τὴν πρώτην πρωϊνὴν ὥραν ἀλλ' ἐπειδὴ ὅμως ἐνδέχεται τὸ πρόγραμμα τοῦ ἀδιαιρέτου σχολείου νὰ μὴ δύναται νὰ οἰκονομηθῇ οὕτως, ἀποφασίζουσιν ὅπως τὰ ἱερὰ μαθήματα, διδάσκωνται ἢ τὴν πρώτην πρωϊνὴν ὥραν ἢ ἄλλην τῶν πρὸ μεσημβρίας ὡρῶν οὐχὶ ὅμως τὴν τελευταίαν.

Ἔπειτα ἐγένετο συζήτησις ἂν δύνανται νὰ διδαχθῶσι τὰ ἱερὰ συγχρόνως ἐν ἁπάσαις ταῖς τάξεσι. Ὁ κ. Βρατσᾶνος φρονεῖ ὅτι τοῦτο εἶναι δυνατόν, τοῦ διδασκάλου κατὰ τὰς μέσας τάξεις κανονίζοντος τὴν διδασκαλίαν του ἀλλ' οὕτως ὥστε νὰ συμμετέχωσι τῆς διδασκαλίας οὐχ ἧττον ἐπωφελῶς καὶ ἡ κατωτέρα καὶ ἡ ἀνωτέρα τάξις. Ὁ κ. Μωραΐτης συντάσσεται μὲ τὴν γνώμην τοῦ κ. Βρατσάνου μὴ θεωρῶν ἀδύνατον διδασκαλίαν κοινὴν τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐν ἁπάσαις ταῖς τάξεσι, ὅπου ἡ ἀνάγκη ἤθελε καλέσῃ τοῦτο. Ὁ κ. Οἰκονόμος λέγει ὅτι δυσκολίαι ἀναφαίνονται ἱκαναὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν μαθητῶν (ἐν τῇ αὐτῇ τάξει),

ὅταν γίνεται ἡ διδασκαλία. Αἱ δυσκολίαι ὅμως εἶναι μέγισται καὶ ἀνυπέρβλητοι, ὅταν θὰ διδαχθῶσι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μάθημα μαθηταὶ τεσσάρων ἐνιαυσίων τάξεων, ὧν καὶ ἡ ἡλικία καὶ ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις δὲν δύνανται νὰ παραβληθῶσι οὐδαμῶς πρὸς ἄλληλα. Ἔπειτα, ἀφ' οὗ τὸ μάθημα τὸ ἱερὸν ἀναγνωρίζεται σπουδαῖον, πρέπει καὶ εἰς τὸ πρόγραμμα νὰ φαίνηται ἡ σπουδαιότης. Ἡ δὲ συνδιδασκαλία ἁπασῶν τῶν τάξεων ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ τοῦ αὐτοῦ μαθήματος δὲν συνᾴδει καθόλου πρὸς τὴν σπουδαιότητα τοῦ μαθήματος οὐδὲ εἶναι δυνατὸν οὕτω νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ μάθημα τοῦτο πρὸς φωτισμὸν τοῦ νοῦ εἰς τὰς ἠθικὰς σχέσεις καὶ πρὸς ἐξευγενισμὸν τῆς καρδίας. Καὶ διὰ τοῦτο λυπεῖται ὅτι δὲν δύναται νὰ συμμερισθῇ τὴν ἀνωτέρω προταθεῖσαν γνώμη »

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑΠΟΝΕΘΕΝΤΑΣ ΚΡΗΤΑΣ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥΣ

Ἡ ἐν τῷ φύλλῳ 11 ἔτος Β' τῆς « Ἐκπαιδεύσεως» καταχωρισθεῖσα διατριβὴ ἐκ Κρήτης κακῶς ἀπεδόθη παρά τινων διδασκάλων αὐτῆς ὡς γραφεῖσα παρὰ τοῦ κ. Ἀνδρέου Κοκκινάκη. Ἡ διατριβὴ αὕτη συνετάχθη ὑπὸ φοιτητοῦ τινος Κρητός, γνώστου τῆς ἐν Κρήτῃ καταστάσεως τῶν σχολείων, ἣν προθύμως ἐδημοσιεύσαμεν, διότι ἐν αὐτῇ περὶ τοῦ Διδασκαλείου Ἀθηνῶν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ ἰδίᾳ τὴν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν παιδαγωγικὴν μόρφωσιν τῶν σπουδαζόντων ἐν αὐτῷ ἀπὸ τοῦ 1882, ἐν ᾗ ἀναμφισβητήτως παρατηρεῖται ὀπισθοδρόμησις, ἀναφέρονται ἀλήθειαι, ἃς πάντες ἀνομολογοῦσι καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ κατ' ἔτος διοριζόμενοι ἐπόπται τοῦ Διδασκαλείου ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν αὐτῶν ῥητῶς κατακρίνουσι. Καὶ δὲν βλέπομεν πῶς τοιαύτη φανερὰ ἀλήθεια ἀναγραφεῖσα ἠδύνατο νὰ σκανδαλίσῃ διδασκάλους μορφωθέντας ἐν τοῖς χρόνοις τῆς παρακμῆς τῆς παιδαγωγικῆς μορφώσεως ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Ἀθηνῶν, ἀφ' οὗ δὲν εἶναι αὐτοὶ οἱ αἴτιοι τῆς λυπηρᾶς αὐτῆς καταστάσεως, ἀλλ' ὁ σκανδαλώδης φατριασμός, ὅστις ἀνύψωσεν εἰς διευθυντὰς Διδασκαλείων ἀνθρώπους, οὓς ἡ φύσις ἔπλασε ἀποκλειστικῶς διὰ πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν, ἥκιστα δὲ δι' ἐργασίας πνευματικάς. Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μορφωθῶσι παιδαγωγικῶς δημοδιδάσκαλοι, ἀφ' οὗ ὑπῆρξαν διευθυνταὶ Διδασκαλείων οὐδέποτε κατελθόντες ἕνεκα ἀμαθείας εἰς τὸ πρότυπον δημοτικὸν σχολεῖον, ἔνθα ὡς γνωστὸν ἀσκοῦνται οἱ μαθηταὶ τοῦ Διδασκαλείου εἰς τὸ ὀρθῶς διδάσκειν καὶ παιδεύειν, ἀφ' οὗ ὑπῆρξαν διευθυνταί, οἵτινες οὐδέποτε ἐξετέλεσαν τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἀναγραφομένας παιδαγωγικὰς συνεδρίας, ἔνθα λύονται αἱ ἀπορίαι τῶν ἀσκουμένων εἰς ὅ,τι ἀποβλέπει εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ ἀγωγὴν τῶν μαθητῶν, ἀφ' οὗ ὑπῆρξαν διευθυνταί, οἵτινες τὰς ἐν τῷ προγράμματι ἀναγραφομένας ὥρας πρὸς ἄσκησιν πρακτικὴν τῶν μαθητῶν διέθετον εἰς κατ' οἶκον παραδόσεις πλουσιοπαίδων, εἰς διδασκαλίαν ἐν ἰδιωτικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις, ἵνα λαμβάνωσιν ἰδιαιτέρους μισθούς! Τί ἦτο καὶ τί εἶναι τὸ Διδασκαλεῖον Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς λειτουργίας αὐτοῦ μέχρι σήμερον δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ διδαχθῶμεν παρ' οὐδενὸς οὔτε ἐκ τῶν πλησίον οὔτε ἐκ τῶν μακρὰν οἰκούντων. Βεβαίως δὲν ἔλειψαν ἐξ αὐτοῦ καθηγηταὶ διαπρεπεῖς, οἷος πάνυ δικαίως μνημονεύεται καὶ ὁ Γ. Χατζηδάκις, ἀλλὰ τοῦτο οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν. Ἐν τῇ παιδαγωγικῇ πρακτικῇ μορφώσει τῶν δημοδιδασκάλων τὸ Διδασκαλεῖον Ἀθηνῶν ἐστάθη ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀτυχές. Ἡ μεγίστη δὲ αὐτοῦ κατάπτωσις παρατηρεῖται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς διευθύνσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Χαρισίου Παπαμάρκου, ὅστις μὴ σπουδάσας παιδαγωγικὰ ἐν Γερμανίᾳ μηδὲ ἐννοῶν τι ἐξ αὐτῶν, ἐνόμισεν ὅτι περικαλύπτει τὴν ἀμάθειάν του ἀποφαινόμενος ὅτι ὁ ἐνθουσιασμὸς εἶναι ἡ μέθοδος καὶ δεικνύων καὶ διὰ λόγων καὶ δι' ἔργων τὴν πρὸς πᾶσαν μεθοδικὴν διδασκαλίαν περιφρόνησίν του. Τὰ τοιαῦτα ἐν Ἑλλάδι, μάλιστα δὲ ἐν Ἀθήναις, εἶναι σήμερον τοσοῦτον γνωστά, ὥστε ἐκπληττόμεθα τῇ ἀληθείᾳ ἀκούοντες ἄλλας γνώμας ἔστω καὶ μακρὰν τῆς Ἑλλάδος εὑρισκομένων διδασκάλων. Ἡ τοιαύτη κατάστασις βεβαίως τοῦ ἐν Ἀθήναις Διδασκαλείου, ὅπερ εἶναι τὸ κεντρικὸν Διδασκαλεῖον τοῦ Ἑλληνισμοῦ σύμπαντος, ἔχει ἐπισπάσῃ ἀπό τινος χρόνου τὴν προσοχὴν τῶν ὀρθοφρονούντων πολιτευομένων, δὲν θὰ βραδύνωμεν δὲ νὰ ἴδωμεν αὐτὸ ἐπαναφερόμενον εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ ἀκμὴν καὶ δόξαν διὰ τῆς ἀπελάσεως ἐξ αὐτοῦ τῶν ἀμαθῶν καὶ ἀπαιδαγωγήτων.

Διὰ τὸν κ. Ὑπουργὸν τῆς Ἐκπαιδεύσεως.

Παρακαλεῖται ὁ κ. Ὑπουργὸς νὰ διατάξῃ τὸν ἁρμόδιον ὑπάλληλον νὰ ἐκδώσῃ τὰ σχετικὰ ἐντάλματα τῶν συμπληρωσάντων τὴν πενταετίαν των δημοδιδασκάλων διὰ τὴν δεκάδραχμον αὔξησιν τοῦ μισθοῦ των, πρὸς ὃ ἔχουσιν ὑποβληθῇ ἐπανειλημμένως καὶ ἀναφοραὶ καὶ τὰ σχετικὰ ἔγγραφα. Ἰδίᾳ δὲ παρακαλοῦμεν ὑπὲρ τοῦ ἐν Γαλατᾷ τοῦ Μεσολογγίου ὑπηρετοῦντος κ. Δούκα Σακελλαριάδου καὶ κ. Παναγ. Μήλιου ἐν Μυκώνῳ, ὧν ἡ καθυστέρησις τῶν χρημάτων εἶναι στέρησις τοῦ ἄρτου τῆς οἰκογενείας των. Οἱ κ. ὑπάλληλοι πρέπει νὰ πεισθῶσιν, ὅτι τὰ καθυστερούμενα χρήματα τῶν δικαιούχων δὲν εἶναι ἐλεημοσύνη, ἀλλ' ὀφειλὴ ἐπιτακτική, ἧς ἡ ἐπὶ ἔτη καθυστέρησις ἀποτελεῖ αὐθαιρεσίαν καὶ ἀστοργίαν ἀναξίαν Κυβερνήσεως. Ἐλπίζομεν ὅτι ὁ κ. Ὑπουργὸς, ὡς λάβῃ γνῶσιν τούτων, θὰ διατάξῃ νὰ πληρωθῶσι τάχιστα οἱ δικαιοῦχοι.

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῶν Καταστημάτων ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ —1894—3039